

Warszawa, dnia 16 lipca 2019 r.

KMP.570.14.2019.RK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji VI Komisariatu Policji w Łodzi
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 27 maja 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) wizytował VI Komisariat Policji w Łodzi, ul. Wysoka 45 (dalej: Komisariat, jednostka, placówka).

W skład zespołu wizytującego wchodziło: Aleksandra Osińska (psycholog) i Rafał Kulas (prawnik).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osób pozbawionych wolności, by wzmocnić, jeśli to niezbędne, ich ochronę przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawić rekomendacje właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków zapewnionych osobom pozbawionym wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, w zgodzie z odpowiednimi standardami organizacji międzynarodowych.

W czasie wizyty wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono wstępną rozmowę z mł. insp. Jackiem Błaszczkiem – Komendantem VI Komisariatu Policji w Łodzi na temat funkcjonowania jednostki i problemów, z którymi mają do czynienia funkcjonariusze podczas codziennej służby,
- dokonano oglądu części pomieszczeń Komisariatu, w tym pokoi służbowych, szatni funkcjonariuszy, dyżurki i sanitariatów,

- dokonano inspekcji radiowozu służącego do przewozu osób zatrzymanych,
- przeprowadzono rozmowę z osobą zatrzymaną w obecności tłumacza języka obcego, w warunkach zapewniających poufność rozmowy,
- przeprowadzono rozmowy z innymi osobami obecnymi na Komisariacie w dniu wizyty: Anetą Grzelak – Zastępcą Prokuratora Rejonowego Łódź – Widzew oraz funkcjonariuszami Policji,
- dokonano analizy wybranej dokumentacji.

Przedstawiciele KMPT poinformowali Komendanta VI Komisariatu Policji w Łodzi o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień. Ponadto po zakończeniu wizytacji poddano analizie informacje przekazane przez Komendanta Miejskiego Policji w Łodzi¹.

W przedmiocie zainteresowania KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy, warunki materialne zatrzymania, funkcjonowanie w praktyce podstawowych zabezpieczeń chroniących osoby pozbawione wolności przed złym traktowaniem, kwalifikacje personelu.

W niniejszym raporcie uwzględniono obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia prewencji tortur (pkt. 6). Raport opisuje również problemy systemowe wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt. 5).

2. Naruszenie mandatu KMPT

Delegacja KMPT nie mogła w pełni zrealizować swoich uprawnień wynikających z OPCAT i ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Powołując się na brak uprawnień dostępu do informacji niejawnych delegacji KMPT odmówiono wejścia na teren wydziału kryminalnego. Ponadto wizytujący nie mogli wykonać dokumentacji fotograficznej pomieszczeń.

Przedstawiciele KMPT poprosili też o wgląd do akt prowadzonych postępowań przygotowawczych. Komendant jednostki pozostawił tę kwestię do decyzji obecnej na miejscu Zastępcy Prokuratora Rejonowego Łódź – Widzew. Po rozmowie z członkami delegacji na temat celu wizyty, metodologii i uprawnień KMPT, Pani Prokurator odmówiła wizytującym dostępu do akt w dniu wizyty. Powołała się na art. 156 § 5 kodeksu postępowania karnego, mówiący, że akta prowadzonego postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych

¹ Zob. Pismo z dnia 21 czerwca 2019 r., znak K-0151/147/19/AK.

wypadkach udostępnione innym osobom za zgodą prokuratora prowadzącego postępowanie. Wyjaśniła, że nie jest prokuratorem nadzorującym poszczególne sprawy (referentem spraw), a jedynie dokonuje ich kontroli, pod kątem realizacji wytycznych poszczególnych prokuratorów referentów. Zasugerowała wizytującym, by zwrócili się pisemnie do Prokuratury z wnioskiem o wypożyczenie konkretnych akt. Wtedy też decyzję o ich udostępnieniu podejmą poszczególni prokuratorzy.

Zgodnie z postanowieniami OPCAT, KMPT ma nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc zatrzymań w rozumieniu Protokołu fakultatywnego, w tym jednostek Policji². KMPT ma również dostęp do wszystkich informacji dotyczących traktowania tych osób, jak również warunków ich zatrzymania, w tym akt postępowań przygotowawczych³. Ponadto zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Obywatelskich przedstawiciele KMPT jako przedstawiciele Rzecznika są uprawnieni do rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁴.

O powyższych uprawnieniach, a także metodologii pracy KMPT Komendant Główny Policji był informowany przed rozpoczęciem monitoringu komisariatów i komend Policji⁵. Zadeklarował wówczas pełną współpracę ze strony Policji⁶.

OPCAT jako umowa międzynarodowa, ratyfikowana na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, stanowi część polskiego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowany. Taka umowa ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową⁷. Umożliwienie delegacji KMPT zrealizowania przysługującego im mandatu jest więc obowiązkiem prawnym funkcjonariuszy.

Z uwagi na naruszenie mandatu KMPT Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich zwróciła się do Komendanta Głównego Policji z wnioskiem o podjęcie wobec funkcjonariuszy Policji działań informacyjnych w zakresie OPCAT oraz mandatu KMPT⁸.

² Zob. art. 4, 19 i 20 OPCAT i art. 1 ust. 4 z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 2179 ze zm).

³ Zob. art. 20 pkt. b) OPCAT.

⁴ Zob. art. 13 ust. 1 a. ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁵ Zob. Pismo Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanny Machińskiej z dnia 3 października 2018 r., znak KMP.570.26.2018.RK.

⁶ Zob. Pismo Komendanta Głównego Policji gen. insp. dr Jarosława Szymczyka z dnia 26 listopada 2018 r., znak I.dz. Gpc-841/18.

⁷ Zob. art. 91 Konstytucji RP.

⁸ Zob. Pismo Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanny Machińskiej z dnia 3 czerwca 2019 r., znak KMP.570.14.2019.RK.

3. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osoba zatrzymana, funkcjonariusz Policji, pracownik cywilny, inna osoba przebywająca w placówce w dniu wizyty) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiejkolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaze, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

4. Charakterystyka jednostki

Komisariat VI Policji w Łodzi mieści się w trzypiętrowym budynku. Służbę w nim pełni aktualnie 148 funkcjonariuszy. Na terenie jednostki funkcjonują wydziały: dochodzeniowo-śledczy, kryminalny i prewencji.

Komisariat podlega pod Komendanta Miejskiego Policji w Łodzi.

5. Problemy systemowe

5.1. Sytuacja kadrowa w Policji

Poważnym problemem dotyczącym jednostkę jest sytuacja kadrowa. Z informacji przekazanych przez Komendanta Miejskiego Policji w Łodzi wynika, że liczba wakatów wynosi łącznie 21 osób, w tym 2 dyspozycje (9 wakatów znajduje się w wydziale dochodzeniowo-śledczym, 9 w wydziale prewencji i 3 w wydziale kryminalnym). Przyczyną wakatów jest brak chętnych do służby w Policji. Ponadto:

- 9 funkcjonariuszy przebywa na długotrwałych zwolnieniach lekarskich,
- 13 funkcjonariuszy przebywa na zwolnieniach lekarskich, które rozpoczęły się w maju 2019 r.,
- 4 funkcjonariuszy przebywa na urlopie rodzicielskim.

Sytuacja kadrowa powoduje, że policjanci są dodatkowo obciążeni pracą, przemęczeni i sfrustrowani brakiem systemowych rozwiązań tej sytuacji. Niemile widziane jest branie udziału w szkoleniach, gdyż powoduje to dodatkowe obciążenie pracą pozostałych

funkcjonariuszy. Delegacja usłyszała też, że funkcjonariusze w sytuacjach kryzysowych biorą zwolnienia lekarskie, by choć chwilę odpocząć.

KMPT jest zaniepokojony powyższą sytuacją. Odpowiedni poziom zatrudnienia może bowiem mieć wpływ na jakość pracy funkcjonariuszy, ich możliwości zawodowe, motywację i reżim, w stosunku do osób pozbawionych wolności. Braki kadrowe stwarzają ryzyko niewłaściwych zachowań i sprzyjają wypaleniu zawodowemu.

Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) wskazuje, że poziom zatrudnienia personelu miejsc detencji ma bezpośredni wpływ nie tylko na bezpieczeństwo i ochronę zarówno zatrzymanych, jak i personelu, ale również na możliwości personelu w zakresie organizacji codziennej pracy i reżimu instytucji jako całości. Odpowiedni poziom zatrudnienia zapobiega również przypadkom wypalenia wśród członków personelu i pozwala im korzystać z pełnej zdolności zawodowej, zamiast koncentrować się tylko na codziennych czynnościach⁹.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) podkreśla, że skuteczne zapobieganie torturom i innym formom niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji wymaga zmiany kultury policyjnej, ukierunkowanej na poszanowanie praw człowieka i reagowania funkcjonariuszy na wszelkie przypadki złego traktowania przez ich współpracowników. Przemoc wobec osób pozostających pod nadzorem Policji powinna być postrzegana jako naruszenie praw człowieka oraz niedopuszczalny brak profesjonalizmu, który ma wpływ na wizerunek całej Policji. Zmiana sposobu myślenia w Policji powinna rozpocząć się od konkurencyjnego i rygorystycznego systemu selekcji do służby oraz odpowiedniego wynagrodzenia, które stanowi ważne narzędzie do przyciągnięcia najlepszych kandydatów i utrzymania wysoce kompetentnego personelu¹⁰.

5.2. Brak środków prawnych służących ochronie sygnalistów (ang. whistle-blower)

Skuteczne zapobieganie torturom wymaga stworzenia odpowiednich ram prawnych i kultury instytucjonalnej, które umożliwią funkcjonariuszom Policji zgłaszanie przypadków niewłaściwych zachowań ze strony ich współpracowników, bez ryzyka odwetu lub posądzenia o niełojalność wobec swojej grupy zawodowej.

⁹ Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Zob. Raport SPT z wizyty w Szwecji, CAT/OP/SWE/1, § 139-140.

¹⁰ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 69-71; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24.

Wizytacja KMPT pokazała, że w Policji w dalszym ciągu brak jest odpowiednich procedur, które zapewniłyby funkcjonariuszom poufny i bezpieczny sposób raportowania o przypadkach złego traktowania ze strony innych policjantów. Teoretycznie funkcjonariusz może napisać notatkę do komendanta i przekazać ją za pośrednictwem swojego bezpośredniego przełożonego. Jednak ten sposób raportowania sprawia, że funkcjonariusze obawiają się postrzegania swojej postawy jako nielojalności i ewentualnych, późniejszych konsekwencji. Nie zgłaszają więc przypadków złego traktowania ze strony innych policjantów. Niektórzy funkcjonariusze pytani o sposób raportowania takich przypadków sygnalizowali, że nie ma takiej procedury lub nie wiedzieli, co w takiej sytuacji mogliby zrobić.

Delegacja KMPT uważa, że sama Policja powinna włożyć wysiłek w budowę odpowiedniej kultury instytucjonalnej, która będzie zachęcać funkcjonariuszy do aktywnego przeciwdziałania niewłaściwemu traktowaniu oraz informowania o przypadkach przemocy w służbie.

Na potrzebę wprowadzenia środków służących ochronie sygnalistów w Policji zwrócił uwagę CPT, w raporcie z wizyty w Polsce, w 2013 r. Dostrzegł wówczas konieczność opracowania jasnego schematu raportowania przypadków złego traktowania osób zatrzymanych, odrębnym organom, znajdującym się poza strukturą jednostki, której taki incydent dotyczy oraz opracowania ram pozwalających na udzielenie prawnej ochrony sygnalistom¹¹. Standard ten CPT rekomendował też podczas wizyt w innych krajach oraz w swoim ostatnim rocznym sprawozdaniu z działalności w 2018 r.¹²

Konieczność ochrony prawnej sygnalistów i promowania kultury uznającej ich ważną rolę w społeczeństwie podkreślają również Komitet Ministrów Rady Europy¹³, Parlament Europejski¹⁴ oraz organizacje pozarządowe.

Działalność sygnalistów może stanowić wczesne ostrzeżenie i pomoc w ujawnianiu nieprawidłowości, które w przeciwnym razie mogłyby pozostać ukryte oraz identyfikacji osób

¹¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24.

¹² Zob. Czternasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2004) 28, § 26; Raport CPT z wizyty na Ukrainie, CPT/Inf (2013) 23, § 21; Raport CPT z wizyty w Macedonii, CPT/Inf (2016) 8, § 93; Raport CPT z wizyty w Bułgarii, CPT/Inf (2015) 36, § 14; Raport CPT z wizyty w Grecji, CPT/Inf (2016) 4, § 23; Raport CPT z wizyty w Niemczech, CPT/Inf (2017) 13, § 20; Raport CPT z wizyty na Ukrainie, CPT/Inf (2017) 15, § 16; Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71.

¹³ Zob. Protection of whistleblowers: recommendation CM/Rec (2014)7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 April 2014 and explanatory memorandum.

¹⁴ Zob. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 października 2017 r. w sprawie uzasadnionych środków ochrony sygnalistów działających w interesie publicznym podczas ujawniania poufnych informacji posiadanych przez przedsiębiorstwa i organy publiczne (2016/2224(INI)).

odpowiedzialnych za naruszenia¹⁵. Służą też samej organizacji, gdyż pomagają jej zrozumieć, że uczynienie procesu informowania o nieprawidłowościach łatwiejszym i bezpieczniejszym leży w jej interesie¹⁶.

Ma to szczególne znaczenie w przypadku służb egzekwujących prawo, albowiem niewłaściwe zachowanie funkcjonariusza może rzutować na wizerunek całej formacji oraz szacunek dla prawa i instytucji państwa. Wdrażanie wewnętrznych mechanizmów raportowania o nieprawidłowościach sprzyja zaś kreowaniu wysokich standardów obsługi i zarządzania ryzykiem¹⁷. Ochrona sygnalistów stanowi też narzędzie do usprawnienia mechanizmów kontrolnych¹⁸.

O podjęcie działań zmierzających do zapewnienia skutecznej prawnej ochrony sygnalistów w służbach mundurowych i służbach specjalnych Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów 16 kwietnia 2018 r.¹⁹

5.3. Brak badań lekarskich wszystkich osób zatrzymanych

Nie wszyscy zatrzymani są badani przez lekarza. Policjanci kierują się w tej materii prawem krajowym. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych²⁰ obowiązkowemu badaniu lekarskiemu są poddawane:

- osoby żądające badania lekarskiego,
- posiadające widoczne obrażenia ciała niewskazujące na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego,
- oświadczające, że cierpią na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia,
- kobiety karmiące piersią i w ciąży,
- osoby chore zakaźnie,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi,
- nieletni po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka.

¹⁵ Zob. Explanatory memorandum, Introduction. The importance of whistleblowing and protecting whistleblowers in Europe, pkt. 1 i 3.

¹⁶ Tamże, pkt. 8.

¹⁷ Tamże, pkt. 9.

¹⁸ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie ochrony sygnalistów Nr 1729 z 29 kwietnia 2010 r.

¹⁹ Wystąpienie Generalne RPO do Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego z dnia 16 kwietnia 2018 r., znak KMP.570.1.2018.RK.

²⁰ Zob. § 1. ust. 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. z 2012 r., poz. 1102).

Pomimo, iż prawo krajowe nie określa takiego obowiązku, w ocenie KMPT, obowiązkowym badaniom lekarskim powinny być poddawane wszystkie osoby zatrzymane. Niezależne badanie lekarskie i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania uważane jest za podstawową i minimalną gwarancję chroniącą te osoby przed torturami i przemocą, silnie podkreślaną przez międzynarodowe instytucje monitorujące traktowanie osób pozbawionych wolności – Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT)²¹ oraz Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)²².

Takie badanie chroni też samych funkcjonariuszy przed fałszywymi zarzutami, że obrażenia powstały podczas ich pobytu pod nadzorem Policji. Z kolei świadomość ujawnienia ewentualnych śladów przemocy i ich udokumentowania może zadziałać odstrasżająco na osoby rozważające potencjalnie możliwość użycia przemocy.

Badanie lekarskie pozwoliłoby także na zdiagnozowanie u zatrzymanych dolegliwości zdrowotnych, które niekoniecznie muszą być zgłoszone funkcjonariuszom Policji, w tym przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób wywodzących się ze zmarginalizowanych grup społecznych, co może wiązać się z podwyższonym ryzykiem występowania zagrożeń zdrowia.

5.4. Brak dostępu do obrońcy od początku zatrzymania

Nie każda osoba zatrzymana ma w praktyce dostęp do obrońcy od początku zatrzymania. Taka sytuacja stwarza ryzyko złego traktowania, gdyż jak pokazuje doświadczenie KMPT, ryzyko tortur jest największe bezpośrednio po zatrzymaniu. Niezwykle istotna jest tutaj sytuacja osób ubogich, których nie stać na opłacenie obrońcy z wyboru. Ponadto procedura wyboru obrońcy z urzędu nie zapewnia w praktyce dostępu do obrońcy bezpośrednio po zatrzymaniu. Wniosek o przyznanie obrońcy z urzędu można bowiem złożyć dopiero po pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego, nie zaś bezpośrednio po zatrzymaniu. Do czasu więc wyznaczenia obrońcy z urzędu i jego pierwszego

²¹ Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 45-48; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 57-61; Raport SPT z wizyty w Peru, CAT/OP/PER/1, § 20; Raport SPT z wizyty w Szwecji, CAT/OP/SWE/1, § 62-64.

²² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Drugie Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (92) 3, § 36-38; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 26, 30.

kontakty z klientem, funkcjonariusze realizują z zatrzymanym czynności służbowe (np. przesłuchania, rozpytania). Taka sytuacja stwarza wysokie ryzyko tortur.

KMPT podkreśla, że dostęp osoby zatrzymanej do prawnika jest pojęciem szerszym niż udzielanie pomocy prawnej i zapewnienie obrony w postępowaniu karnym. Taki kontakt stanowi podstawową i minimalną gwarancję prewencji tortur, na co wskazują SPT i CPT²³.

Obronca pełni też pozytywną rolę w odniesieniu do jakości dochodzenia i profesjonalizmu funkcjonariuszy, poprawia relacje i współpracę między Policją i zatrzymanymi, co w rezultacie przynosi korzyści śledztwu²⁴.

Ponadto zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. podejrzani, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, mają prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Pomoc prawna z urzędu powinna być przyznana bez zbędnej zwłoki i najpóźniej przed przesłuchaniem danej osoby przez Policję, inny organ ścigania lub przez organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem konkretnych czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych²⁵.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym mają prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Dostęp do adwokata powinien nastąpić bez zbędnej zwłoki: przed przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy, w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych, niezwłocznie po pozbawieniu wolności, zanim podejrzani lub oskarżeni zostali wezwani do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim ww. osoby stawią się przed tym sądem²⁶.

²³ Zob. Raporty SPT z wizyt na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 39 oraz CAT/OP/UKR/3, § 50-52; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23; Dwudziesty Pierwszy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2011) 28, § 18-25.

²⁴ Zob. 2017 Symposium on Procedural Safeguards in the first hours of police custody Outcome Report, APT, s. 10.

²⁵ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.U.UE.L.2016.297.1).

²⁶ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013.294.1).

Dzieci będące podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, z uwagi na fakt, iż wymagają szczególnego traktowania i nie zawsze są w stanie w pełni rozumieć i śledzić postępowanie karne, powinny korzystać z pomocy adwokata z urzędu, jeśli dziecko lub podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej nie zapewni takiej pomocy we własnym zakresie²⁷.

Powyższy problem był już sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich²⁸.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Traktowanie osób zatrzymanych

Zmiany wymaga praktyka realizacji kontroli osobistej wobec osób zatrzymanych. Ustalenia delegacji wskazują, że ma ona charakter jednoetapowy – zatrzymany musi się rozebrać do naga oraz wykonać przysiad. Kontrole odbywają się w obecności doprowadzających funkcjonariuszy (niekiedy jest to tylko jeden policjant), w pokojach służbowych policjantów.

Zgodnie z ustawą o Policji kontrola osobista powinna mieć charakter etapowy. Policjant powinien najpierw sprawdzić część odzieży kontrolowanego, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwić osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej²⁹.

Przedstawiciele KMPT odnieśli też wrażenie, że funkcjonariusze wizytowanej jednostki nie mieli świadomości zmiany ustawy o Policji. W rozmowach z członkami delegacji policjanci mylili czynności przeszukania osoby, z kontrolą osobistą i sprawdzeniem prewencyjnym. Nie mieli też świadomości wytycznych dotyczących realizacji kontroli osobistej, zawartych w art. 15d ustawy o Policji. Nieznajomość aktualnych przepisów prawnych w tym zakresie może prowadzić do niewłaściwych zachowań i naruszeń praw człowieka.

KMPT chciałby w tym miejscu przywołać standardy CPT dotyczące analizowanej problematyki. W ocenie CPT osoby zatrzymane powinny być przeszukiwane w celu zapewnienia bezpieczeństwa własnego i funkcjonariuszy. Kontroli osobistej nie powinny być jednak poddawane rutynowo wszystkie osoby zatrzymane, z uwagi na fakt, iż jest to środek

²⁷ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2016.132.1).

²⁸ Zob. Wystąpienia Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.04.2017 r. i 27.09.2018 r., KMP.570.3.2017.RK.

²⁹ Zob. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jednolity Dz.U. z 2019 r., poz. 161), art. 15d ust. 2.

bardzo inwazyjny i potencjalnie poniżający. Kontroli należy dokonywać tylko wtedy, gdy istnieją uzasadnione podstawy, by podejrzewać, że osoba zatrzymana mogła ukryć przedmioty niebezpieczne, lub które mogą być dowodem popełnienia przestępstwa, a ponadto zwykle przeszukanie nie doprowadzi do ich wykrycia. Ponadto przy kontroli powinien być obecny więcej niż jeden funkcjonariusz jako ochrona zarówno dla osób zatrzymanych, jak i personelu. Osoby dokonujące kontroli powinny być tej samej płci, co kontrolowany³⁰. Kontrola powinna być też realizowana w warunkach prywatności, poza zasięgiem wzroku innych osób³¹.

CPT wskazuje też, by kontrola była realizowana w sposób dwuetapowy w celu zminimalizowania poczucia zażenowania osoby kontrolowanej. Osoby poddawane kontroli osobistej nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań³².

KMPT zaleca realizację kontroli osobistej w sposób etapowy oraz zapoznanie funkcjonariuszy z obowiązującym zmianami przepisów w ustawie o Policji.

KMPT widzi też konieczność zmiany praktyki w zakresie stosowania kajdanek. Z ustaleń delegacji wynika, że kajdanki są stosowane prewencyjnie podczas konwojów, doprowadzeń i przesłuchań osób zatrzymanych. Taka praktyka stwarza ryzyko złego traktowania i budzi wątpliwości w odniesieniu do zasady proporcjonalności z ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Zgodnie z ustawą o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej kajdanek można użyć m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia oraz prewencyjnie, w celu zapobieżenia ucieczce i objawom agresji lub autoagresji³³. Kajdanki powinny być jednak wykorzystywane proporcjonalnie do stopnia zagrożenia i tylko wówczas, gdy są niezbędne dla celu ich użycia³⁴.

W ocenie KMPT kajdanki nie powinny być profilaktycznie stosowane wobec wszystkich osób zatrzymanych, a tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku. Kajdanki nie powinny być zbyt ciasno zapięte (może to

³⁰ Zob. Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Czechach, CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

³¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 132.

³² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 106; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 96.

³³ Zob. art. 11 pkt. 9, 1-11, 13 i 14; art. 13 ust. 1, art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1834).

³⁴ Zob. art. 6 ust. 1 w zw. z art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a) ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

powodować urazy mechaniczne) i należy je stosować tylko tak długo, jak jest to absolutnie niezbędne.

SPT podkreśla, że niektórzy zatrzymani mogą wymagać transportu w warunkach wzmożonego bezpieczeństwa, w celu zapobieżenia ucieczce, agresji lub samookaleczaniu. Jednak profilaktyczne zakuwanie więźniów w kajdanki jest środkiem nadmiernym, który nie powinien być zwyczajowo stosowany wobec wszystkich osób, przez cały czas. SPT uznaje za konieczne dokonanie oceny warunków transportu osób zatrzymanych, aby upewnić się, że osoby te nie są narażone na niepotrzebne trudności fizyczne lub ograniczenia, zgodnie z międzynarodowymi standardami dotyczącymi traktowania więźniów. Decyzje dotyczące ewentualnych ograniczeń powinny być podejmowane na podstawie indywidualnych ocen³⁵.

Profilaktyczne stosowanie kajdanek w czasie transportu zatrzymanych krytykuje również CPT³⁶. W jego ocenie kajdanki nie powinny być stosowane jako zasada w czasie transportu (najlepiej by konwojowani byli przewożeni w bezpiecznych furgonetkach, co eliminuje konieczność zakładania kajdanek podczas podróży)³⁷. Ich użycie powinno być uzasadnione oceną ryzyka w konkretnym przypadku, kiedy ich zastosowanie wydaje się absolutnie konieczne. Powinny być wówczas stosowane w sposób, który eliminuje ryzyko zranienia osoby konwojowanej³⁸. Należy unikać zakładania ich na ręce trzymane z tyłu z uwagi na możliwość niewygody dla zatrzymanego i ryzyko obrażeń w razie wypadku.

O tym, że kajdanki nie powinny być stosowane automatycznie podczas każdego transferu zatrzymanych, mówią też eksperci z Uniwersytetu w Essex. Zwracają oni uwagę na konieczność przeciwdziałania ewentualnym fizycznym uszczerbkom pasażerów, które mogą

³⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-112.

³⁶ Zob. Raport CPT z wizyty we Francji, CPT/Inf (2017) 7, § 13; Raport CPT z wizyty na Cyprze, CPT/Inf (2018) 16, § 15; Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT/Inf (2017) 1, § 13; Raport CPT z wizyty w Belgii, CPT/Inf (2018) 8, § 18; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 8; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2017) 9, § 14; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53; Raport CPT z wizyty na Gibraltarze, CPT/Inf (2015) 40, § 11; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28; Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, § 45-46.

³⁷ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Irlandii, CPT/Inf (2007) 40, § 101; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2006) 28, § 23; Raport CPT z wizyty na Węgrzech, CPT/Inf (2006) 20, § 126; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

³⁸ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

wystąpić, gdy są oni skuci, a pojazd hamuje lub ulegnie wypadkowi. Stosowanie kajdanek ogranicza bowiem zdolność zatrzymanych do ochrony przed upadkiem³⁹.

6.2. Materialne warunki zatrzymania

a) Pomieszczenia służbowe

Komisariat znajduje się w trzypiętrowym budynku. Przesłuchania odbywają się najczęściej w pokojach policjantów lub w pokoju przesłuchań, zlokalizowanym na parterze.

W ocenie KMPT komisariat potrzebuje wsparcia finansowego w celu poprawy warunków lokalowych. Pomieszczenia służbowe wymagały remontu - zastano popękane, zabrudzone ściany, brudną wykładzinę, brak podstawowych materiałów (w tym m.in. mydła, ręczników i papieru toaletowego).

Pokoje policjantów były wieloosobowe (największe 4 osobowe) o niskim standardzie – zastano wyeksploatowane ściany, zagęszczone biurka, wybrakowane meble. Z ustaleń delegacji wynika, że dochodziło do sytuacji, gdy w pokoju odbywało się kilka przesłuchań jednocześnie. W związku z tym treść rozmowy była słyszana przez inne osoby, obecne w tym czasie w pomieszczeniu. Takie warunki nie gwarantują dyskrecji i poufności przy zgłaszaniu swojego problemu lub składaniu zeznań, co w połączeniu z niskim standardem pomieszczeń, może wiązać się z dodatkowym stresem.

W budynku nie ma windy, w związku z czym przesłuchania osób poruszających się na wózku inwalidzkim odbywają się w pokoju przesłuchań zlokalizowanym na parterze. Komisariat nie jest przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, nie posiada pochylni umożliwiającej wjazd wózkiem inwalidzkim na teren obiektu, w związku z czym, gdy istnieje konieczność wjazdu wózkiem na teren jednostki, osoba z niepełnosprawnościami musi zostać na jej teren wniesiona (delegacji opisano m.in. przypadek wnoszenia przez funkcjonariuszy wózka inwalidzkiego z mężczyzną tylnym wejściem celem wykonania z nim czynności procesowej).

Okna we wszystkich pomieszczeniach znajdujących się na parterze wyposażone są w kraty. Przy nowo budowanych jednostkach odchodzi się od takiego rozwiązania (umieszczane są one incydentalnie, w pojedynczych oknach). Takie rozwiązanie jest

³⁹ Zob. Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, Use of restraints, s. 57.

niekorzystne wizerunkowo oraz pogłębia opresyjny i karzący wizerunek Policji, co przywołuje skojarzenia z systemem totalitarnym⁴⁰.

W magazynie dowodów rzeczowych nie ma wystarczająco dużo miejsca, by odpowiednio przechowywać zabezpieczone dowody. W dniach wizytacji część dowodów ulokowano na korytarzu, przy wejściu do magazynu (były one odpowiednio opisane i znajdowały się za kratą, zamykaną na klucz). Istnieje jednak ryzyko, że przy braku odpowiedniego miejsca dowody będą przechowywane w innych pomieszczeniach (np. pokojach funkcjonariuszy).

CPT podkreśla, że wszystkie przedmioty przechowywane w pomieszczeniach Policji jako dowody powinny być odpowiednio oznaczone, zarejestrowane w specjalnym rejestrze (pozwalającym na identyfikację sprawy do której zostały zabezpieczone) oraz przechowywane w bezpiecznym i scentralizowanym miejscu. Na każdym posterunku Policji powinien znajdować się specjalny magazyn dla skonfiskowanych przedmiotów. Wszelkie niestandardowe przedmioty, które mogą zostać użyte, w celu spowodowania złego traktowania (np. pałki, kije baseballowe, metalowe rurki, bicz, przedłużacze elektryczne, urządzenia do wstrząsu elektrycznego, imitacje broni palnej itp.) powinny być natychmiast usunięte ze wszystkich pomieszczeń Policji, w których osoby mogą być przetrzymywane lub przesłuchiwane⁴¹.

Na terenie Komisariatu nie było pokoju przejściowego lub tymczasowego pomieszczenia przejściowego. Gdy istniała taka konieczność, zatrzymany był osadzany w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych zlokalizowanym poza wizytowaną jednostką.

b) Środki transportu

Delegacja KMPT dokonała inspekcji samochodu służącego do przewozu osób zatrzymanych - furgonetki marki Fiat Ducato nr F238. Z informacji uzyskanych przez wizytujących wynika, że Komisariat dysponuje łącznie 3 pojazdami marki Fiat Ducato o zbliżonym standardzie.

Standard przewozu osób zatrzymanych wymaga poprawy. Zatrzymani są konwojowani w tylnej części pojazdu, mogącej pomieścić maksymalnie 2 osoby. Siedzą na niewielkiej

⁴⁰ Zob. *Komendy i komisariaty policji – funkcje i standardy przestrzeni. Raport*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2013 r.

⁴¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 13; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 9; Raporty CPT z wizyt w Polsce, CPT/Inf (2006) 11, § 16; CPT/Inf (2002) 9, § 13; Raport CPT z wizyty w Macedonii, CPT/Inf (2016) 8, § 16.

przeestrzeni, naprzeciwko siebie. W tej części brak jest pasów bezpieczeństwa (są one obecne w części dla kierowcy i funkcjonariuszy), monitoringu umożliwiającego obserwację zachowania osób zatrzymanych i sygnalizacji umożliwiającej nawiązanie łączności z funkcjonariuszami.

Pojazd jest zamykany kratą, przesłoniętą plastikową szybą. Nie ma okna umożliwiającego dostęp świeżego powietrza, posiada jednak klimatyzację i sztuczne oświetlenie.

W trakcie kontroli pojazd był mocno wyeksploatowany, w złym stanie materialnym. Wnętrze pojazdu (zarówno w części dla osób zatrzymanych, jak i funkcjonariuszy) było mocno odrapane i było w nim brudno.

KMPT chciałby w tym miejscu przywołać standardy międzynarodowe dotyczące środków transportu służących do przewozu osób zatrzymanych. Bez względu na powody przeniesienia osób pozbawionych wolności z miejsca zatrzymania do innego miejsca, transport powinien zawsze odbywać się w humanitarny i bezpieczny sposób⁴². Reguły Mandeli wskazują, że *transport więźniów w środkach transportu z niedostateczną wentylacją lub oświetleniem lub w jakikolwiek inny sposób, który poddawałby ich niepotrzebnym cierpieniom fizycznym, jest zabroniony*⁴³. Osobom konwojowanym należy zapewnić odpowiednie warunki transportu, z uwzględnieniem właściwego oświetlenia, wentylacji, temperatury, przestrzeni osobistej, higieny, wyżywienia i wody pitnej, dostępu do świeżego powietrza i opieki zdrowotnej⁴⁴.

Transport powinien odbywać się w przystosowanych do tego celu pojazdach, z należytym uwzględnieniem wszystkich odpowiednich wymogów bezpieczeństwa w celu ochrony zatrzymanych. Liczba przetrzymywanych osób zatrzymanych nie powinna przekraczać pojemności pojazdów używanych do tego celu. Zatrzymani nie powinni stać w trakcie podróży z powodu braku miejsca do siedzenia⁴⁵.

⁴² Tamże, Introduction.

⁴³ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguła nr 73.

⁴⁴ Tamże, Reguła nr 42: *Wszyscy więźniowie będą mieli zapewnione ogólne warunki bytowe ujęte w tych regulach, w tym te związane z oświetleniem, wentylacją, temperaturą, higieną, żywieniem, wodą pitną, dostępem do otwartej przestrzeni i ćwiczeń fizycznych, higieną osobistą, opieką zdrowotną i odpowiednią przestrzenią osobistą.* Powyższa reguła ma zastosowanie również do warunków transportu. Zobacz też Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 112; Guidance Document on the Nelson Mandela Rules – Implementing the United Nations revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, OSCE ODIHR and PRI 2018, s. 40.

⁴⁵ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raporty SPT z wizyt w Brazylii: CAT/OP/BRA/1, § 83 i 127; CAT/OP/BRA/3, § 16.

Środki transportu wykorzystywane do przewozu zatrzymanych do i ze szpitala powinny uwzględniać ich stan zdrowia⁴⁶. Osoby chore nie powinny być transportowane razem ze zdrowymi⁴⁷.

Standardy CPT wskazują też normę powierzchniową dla części pojazdu, w której transportowani są zatrzymani. Powinny mieć one następującą powierzchnię⁴⁸:

- w przypadku pojedynczych kabin – nie mniej niż 0,6 m². Kabiny o mniejszej powierzchni nie powinny być używane do przewozu osób, bez względu na czas transportu. Pojedyncze kabiny o powierzchni 0,6 m² można uznać za dopuszczalne w przypadku krótkich podróży, jednakże kabiny używane do dłuższych odległości powinny być znacznie większe;
- w przypadku przedziałów lub kabin przeznaczonych do przewozu więcej niż jednego osadzonego na krótkie odległości - nie mniej niż 0,4 m² powierzchni na osobę, a najlepiej więcej. W przypadku dłuższych podróży, przedziały powinny oferować co najmniej 0,6 m² przestrzeni osobistej.

Wszystkie pojazdy transportowe powinny być czyste, wystarczająco oświetlone i wentylowane oraz odpowiednio ogrzewane⁴⁹.

Powinny być też wyposażone w odpowiednie urządzenia zabezpieczające, np. pasy bezpieczeństwa. Ich brak stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa konwojowanych osób, w szczególności, gdy przebywają one w kajdankach (i to nie tylko w razie wypadku, ale także w sytuacji nieoczekiwanego hamowania)⁵⁰. Uwagi w zakresie stosowania kajdanek podczas transportu przedstawiono w pkt. 6.1. raportu.

Pojazdy transportowe powinny być wyposażone w środki umożliwiające zatrzymanym komunikację z konwojującym personelem⁵¹.

KMPT zaleca dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle powyższych standardów w celu zapewnienia, że zatrzymani nie są narażeni na niepotrzebne

⁴⁶ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 4. Health issues.

⁴⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 110; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150.

⁴⁸ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 1. Material conditions.

⁴⁹ Tamże. Zobacz także Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 87-90; Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 108-110.

⁵⁰ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT (2016) 62, § 29; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2011) 20, § 80; Raport CPT z wizyty na Andorze, CPT/Inf (2012) 28, § 25.

⁵¹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2 Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

trudności fizyczne. Pojazdy nie spełniające powyższych wymogów powinny zostać wycofane z użytkowania.

6.3. Minimalne gwarancje prewencji tortur

a) Powiadomienie o zatrzymaniu

Prawo osób pozbawionych wolności do informowania wybranej przez siebie osoby o zatrzymaniu i miejscu pobytu, stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Takie zawiadomienie powinno nastąpić niezwłocznie po zatrzymaniu i po każdym przeniesieniu z jednego miejsca zatrzymania do innego. Datę, godzinę i tożsamość zawiadomionej osoby należy też odnotować w dokumentacji (np. protokole zatrzymania). Osoby zatrzymane powinny też otrzymać zwrotną informację, czy wiadomość o ich zatrzymaniu została przekazana wskazanej osobie⁵².

Delegacja ustaliła, że powyższe prawo jest respektowane w praktyce. Uprawnienie to jest jednak realizowane wyłącznie przez funkcjonariuszy Policji, niezależnie od powodu zatrzymania i charakteru czynu zabronionego, o którego popełnienie jest podejrzewana zatrzymana osoba.

W ocenie KMPT zatrzymany powinien mieć możliwość samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania (np. za pośrednictwem telefonu), zaś tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, obowiązek informacyjny powinien być realizowany przez policjanta. Nie każdy bowiem powód zatrzymania uzasadnia aż tak restrykcyjne środki ostrożności, zaś brak kontaktu z osobą bliską (szczególnie dla nieletnich lub osób zatrzymanych po raz pierwszy) może stanowić dodatkową, nieuzasadnioną dolegliwość. Ponadto możliwość osobistego kontaktu zatrzymanego z osobą bliską umożliwia jej przekazanie ewentualnych informacji o złym traktowaniu, co umożliwia podjęcie odpowiedniej interwencji.

Zgodnie z zasadami ONZ niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób

⁵² Zob. Raporty SPT z wizyt na Ukrainie, z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 37-38 oraz CAT/OP/UKR/3, § 45-46; Raport SPT z wizyty w Mongolii, CAT/OP/MNG/1, § 45-46; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23-24; Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 66.

według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana⁵³.

KMPT zaleca umożliwienie osobom zatrzymanym samodzielne powiadomienie wybranej osoby o fakcie zatrzymania i miejscu przetrzymywania, a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji.

b) Prawo do informacji i mechanizm skargowy

Komendant placówki przyjmuje interesantów raz w tygodniu (we wtorki, w godz. 15-17). Rozmowy są odnotowywane w specjalnym rejestrze, który jest przechowywany w gabinecie Komendanta.

Przy dyżurce znajduje się informacja o czasie przyjęć interesantów, możliwości złożenia skarg i wniosków oraz wskazane są podstawy prawne procedury skargowej.

W celu zwiększenia dostępności do zewnętrznych i wewnętrznych mechanizmów skargowych KMPT rekomenduje, by przy wejściu do Komisariatu i na jego terenie wyeksponować:

- dane teleadresowe instytucji stojących na straży praw człowieka - Rzecznika Praw Obywatelskich (wraz z numerem bezpłatnej infolinii 0 800 676 676), Rzecznika Praw Dziecka, wybranych organizacji pozarządowych (np. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Stowarzyszenia Amnesty International), właściwej miejscowo Prokuratury, Biura Spraw Wewnętrznych Policji,
- informacje o możliwości złożenia skargi w strukturze Policji.

Warto podkreślić, że realizacja powyższych zaleceń nie pociąga za sobą dużych nakładów finansowych, co w odniesieniu do ich znaczenia i skuteczności, przemawia za ich wprowadzeniem.

Prawo do informacji stanowi bowiem podstawową gwarancję prewencji tortur. Otrzymanie przez osobę pozbawioną wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczaniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni

⁵³ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r. - Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia, Zasada 16.1.

rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy. Szczególnie istotna jest tutaj sytuacja cudzoziemców, którzy najczęściej nie znają języka polskiego oraz prawa i procedur obowiązujących w Polsce.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE należy pisemnie pouczyć zatrzymanego, w języku dla niego zrozumiałym, o przysługujących mu prawach procesowych i przysługujących środkach zaskarżenia. Pouczenie powinno nastąpić niezwłocznie po pozbawieniu wolności⁵⁴. Osoby nie władające językiem polskim powinny otrzymać tłumaczenie pisemne wszystkich dokumentów istotnych dla zapewnienia ich zdolności do wykonywania swojego prawa do obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania karnego⁵⁵.

Znaczenie prawa do informacji i możliwości składania skarg podkreślają też standardy międzynarodowe oraz rekomendacje SPT i CPT⁵⁶. W raporcie z ostatniej wizyty okresowej w Polsce, CPT wskazał, że *szczególny nacisk powinien zostać położony na zapewnienie, by osoby zatrzymane były w stanie zrozumieć treść przysługujących im praw; obowiązek zapewnienia, by tak się stało, spoczywa na funkcjonariuszach Policji*. Osoby zatrzymane oprócz jasnej, ustnej informacji o swoich prawach, powinny też otrzymać pisemną informację o prawach przysługujących osobom zatrzymanym⁵⁷.

W sprawozdaniu z działalności w 2017 r. CPT podkreśla, że efektywnie działające mechanizmy skargowe stanowią fundamentalną gwarancję prewencji tortur. Mogą nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Państwa europejskie powinny więc zapewnić bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi we wszystkich miejscach zatrzymań. CPT wskazuje też

⁵⁴ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2012.142.1).

⁵⁵ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2010.280.1).

⁵⁶ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguły nr 54, 55 i 56.; Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r., Zasada 10; Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.), art. 5 ust. 2; Raport SPT z wizyty w Peru, CAT/OP/PER/1, § 67; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 43-44; Raport SPT z wizyty w Togo, CAT/OP/TGO/1, § 77-78; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 35-36; Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 37; Dwunasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2002) 12, § 44; Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 31.

⁵⁷ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 28.

zestaw standardów, które powinny być stosowane, aby był on w pełni efektywny i spełniał swoją zapobiegawczą rolę⁵⁸.

c) **Badanie lekarskie**

Mając na względzie skuteczność gwarancji ochronnej przed torturami, jaką jest niezależne badanie lekarskie osoby zatrzymanej (zob. pkt. 5.3. raportu) KMPT zaleca poddawanie badaniom lekarskim wszystkich zatrzymanych.

Ustalenia delegacji wskazują również, że badanie lekarskie w placówce służby zdrowia odbywa się zazwyczaj w asyście policjanta. Wizytujący zostali też poinformowani, że decyzja w tej kwestii nie zawsze należy do lekarza, gdyż obowiązkiem policjanta jest przeciwdziałanie ucieczce i zapewnienie bezpieczeństwa, a lekarz nie ma w tej kwestii dostatecznego rozeznania.

Taka praktyka, jest w ocenie KMPT, niedopuszczalna. Obecność funkcjonariusza podczas badania osłabia mechanizm zapobiegawczy mający przeciwdziałać przemocy. W obecności policjanta zatrzymany może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie w jaki był traktowany oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia czy odbytych konsultacji psychiatrycznych. Taka praktyka rodzi też ryzyko naruszenia intymności zatrzymanego, poszanowania jego godności i tajemnicy lekarskiej. Jest też niezgodna z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję, który stanowi: *Decyzję o obecności policjanta w trakcie badania lekarskiego osoby zatrzymanej podejmuje lekarz wykonujący to badanie*⁵⁹.

Doświadczenie KMPT wskazuje, że obecność funkcjonariusza podczas badania jest szkodliwa dla budowania właściwej relacji pomiędzy lekarzem, a pacjentem i zwykle nie jest konieczna z punktu widzenia bezpieczeństwa personelu medycznego, czy udaremnienia ucieczki.

Jedyną sytuacją, w której dopuszczalny jest udział funkcjonariusza w trakcie badania jest sytuacja, gdy lekarz lub inny pracownik służby zdrowia wprost poprosi o taką asystę (np. w obawie o bezpieczeństwo).

Obecność funkcjonariuszy podczas badań jako zasadę, krytykował również CPT w kolejnych raportach z wizyt okresowych w Polsce (w 2009 r., 2013 r. i 2017 r.). Komitet

⁵⁸ Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁵⁹ Zob. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz.U. z 2012 r., poz. 1102), § 4 ust.2.

zalecał wówczas polskim władzom, by wszystkie badania lekarskie były przeprowadzane poza zasięgiem słuchu oraz, jeżeli lekarz nie zarządzi inaczej, poza zasięgiem wzroku funkcjonariuszy Policji. Zachęcał też do wypracowania alternatywnych rozwiązań mających na celu pogodzenie wymogów bezpieczeństwa i zasady tajemnicy lekarskiej⁶⁰.

Na odpowiedni standard badań lekarskich aresztantów zwraca też uwagę SPT. W ostatnim raporcie z wizyty na Ukrainie w 2016 r., Podkomitet zwrócił uwagę na fakt realizacji badań medycznych w obecności osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (np. członków konwoju, strażników). Wskazał, że taka praktyka narusza poufność badania i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń powstałych w wyniku tortur i złego traktowania. SPT zalecił władzom Ukrainy, by wszystkie badania odbywały się z zachowaniem zasady poufności lekarskiej, w obecności wyłącznie personelu medycznego⁶¹.

KMPT zaleca przeprowadzanie badań medycznych osób zatrzymanych poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza Policji, chyba że osoba wykonująca badanie podejmie inną decyzję.

d) Dostęp do obrońcy

W ocenie KMPT zmiany wymaga sposób organizacji spotkań obrońców i pełnomocników z klientami. Z uzyskanych przez wizytujących informacji wynikało bowiem, że prawnik nie ma możliwości swobodnej rozmowy z zatrzymanym lub osobą przesłuchiwaną. Kontakt jest możliwy wyłącznie w obecności funkcjonariusza, w pokojach służbowych policjantów. Taka praktyka jest niedopuszczalna i powinno zaprzestać się jej stosowania.

Zgodnie z Kodeksem postępowania karnego zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę. Jedynie w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie obecny przy takiej rozmowie⁶².

Kontakt prawnika z klientem powinien mieć charakter absolutnie poufny i odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza. Inna praktyka stwarza ryzyko, że osoba

⁶⁰ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 30; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2011) 20, § 28; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 27.

⁶¹ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 53 i 58.

⁶² Zob. art. 245 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 1987).

pozostająca w dyspozycji Policji, w obawie o możliwość odwetu za przekazane informacje, nie poinformuje prawnika o faktycznym sposobie traktowania.

Nadzorowanie przez funkcjonariuszy spotkań zatrzymanego z obrońcą spotkało się z krytyką CPT. W raportach z wizyt okresowych w Polsce CPT wskazał, że taka praktyka jest całkowicie nie do zaakceptowania i zalecił, by w każdym przypadku osoby zatrzymane przez Policję mogły skorzystać ze swojego prawa do skonsultowania się z prawnikiem na osobności⁶³.

CPT podkreśla, że *prawo dostępu do prawnika musi obejmować prawo do spotkania się z nim na osobności. Rozumiana jako gwarancja przeciwko niewłaściwemu traktowaniu (niezależnie od środków służących zapewnieniu sprawiedliwego procesu sądowego), fizyczna obecność prawnika jest niezbędna dla realizacji tego prawa przez zatrzymanego. Jest to jedyny sposób umożliwiający dokonanie rzetelnej oceny stanu fizycznego i kondycji psychicznej takiej osoby. W przypadku, gdy spotkanie z prawnikiem nie ma miejsca na osobności, osoba zatrzymana może nie czuć się na tyle swobodnie, by móc bez skrupowania wskazać sposób, w jaki jest traktowana*⁶⁴. CPT wskazuje też, że obecność funkcjonariusza Policji podczas rozmowy z obrońcą jest sprzeczna z zasadą poufności kontaktów między prawnikami, a osobami, którym pomagają⁶⁵.

Na konieczność zapewnienia przez władze absolutnej poufności komunikacji między prawnikiem a klientem wskazuje też SPT⁶⁶.

Ponadto zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady UE *podejrzani lub oskarżeni powinni mieć prawo do spotykania się na osobności z reprezentującym ich adwokatem*. Państwa członkowskie mogą wprowadzać wprawdzie praktyczne rozwiązania dotyczące czasu trwania i częstotliwości takich spotkań oraz mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony zatrzymanego i obrońcy, jednak takie rozwiązania powinny pozostawać bez uszczerbku dla skutecznego wykonywania prawa podejrzanych lub oskarżonych do spotykania się z adwokatem oraz dla istoty tego prawa⁶⁷. Dyrektywa wskazuje również, że: *Poufność porozumiewania się między podejrzanymi lub oskarżonymi*

⁶³ Zob. Raporty CPT z wizyt w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 26; CPT/Inf (2014) 21, § 26; CPT/Inf (2011) 20, § 27.

⁶⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 26.

⁶⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2011) 20, § 27.

⁶⁶ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 47-52.

⁶⁷ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013.294.1), pkt.22.

a ich adwokatem ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia skutecznego korzystania z prawa do obrony i jest istotną częścią prawa do rzetelnego procesu. Państwa członkowskie powinny zatem respektować – bez jakichkolwiek odstępstw – zasadę poufności spotkań i innych form porozumiewania się pomiędzy adwokatem a podejrzanym lub oskarżonym przy korzystaniu z prawa dostępu do adwokata, przewidzianego w niniejszej dyrektywie. (...) Obowiązek respektowania zasady poufności oznacza nie tylko, że państwa członkowskie powinny się powstrzymać od zakłócania takiego porozumiewania się lub od uzyskiwania dostępu do jego treści, lecz również to, że w przypadku pozbawienia podejrzanym lub oskarżonym wolności lub innego umieszczenia ich w miejscu znajdującym się pod kontrolą państwa, powinny zapewnić, aby rozwiązania dotyczące porozumiewania się tę poufność respektowały i chroniły⁶⁸.

KMPT zaleca zapewnienie poufności komunikacji między obrońcami, a ich klientami. Kontakt z prawnikiem powinien odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza Policji.

e) Rejestracja audio-wideo przesłuchań policyjnych

Pokoje służbowe funkcjonariuszy, w których prowadzone są przesłuchania i rozpytania nie są monitorowane. Przesłuchania nie są też nagrywane, mimo iż procedura karna przewiduje możliwość rejestracji obrazu lub dźwięku⁶⁹.

Funkcjonariusze pionu dochodzeniowo-śledczego potrzebują też przeszkolenia w jaki sposób dokonywać rejestracji audio-wideo przesłuchań i w jaki sposób zabezpieczać procesowo nagrany materiał dowodowy. Przedstawiciele KMPT ustalili bowiem, że niektórzy policjanci nie mają wiedzy w tym obszarze.

W ocenie KMPT rejestracja audio-wideo przesłuchań policyjnych stanowi ważną, dodatkową ochronę przed złym traktowaniem przesłuchiwanym osobom. Brak rejestracji obrazu i dźwięku, w połączeniu z nieobecnością podczas czynności niezależnej od Policji osoby trzeciej (np. obrońcy) stwarza wysokie ryzyko zaistnienia tortur i innych form złego traktowania (w tym przemocy psychicznej lub nacisku psychologicznego).

CPT kilkakrotnie podkreślał, że rejestracja przesłuchań w formie elektronicznej (audio-wideo) stanowi ważną dodatkową ochronę przed złym traktowaniem osób zatrzymanych. Dlatego też zaleca systematyczne rejestrowanie takich czynności. Rejestracji

⁶⁸ Tamże, pkt. 33.

⁶⁹ Zob. art. 147 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 1987).

powinno też podlegać wstępne rozpytanie przez oficerów operacyjnych. CPT zaleca ponadto wyposażenie komisariatów w specjalne sale przesłuchań ze sprzętem audio-wideo do rejestrowania przesłuchań policyjnych⁷⁰.

W ocenie CPT rejestracja czynności policyjnych może zapewnić kompletny i autentyczny zapis przebiegu rozmowy z zatrzymanym, znacznie ułatwiając w ten sposób zbadanie wszelkich zarzutów złego traktowania. Taki instrument służy też ochronie samych funkcjonariuszy przed bezpodstawnymi zarzutami fizycznego znęcania się lub nacisku psychologicznego. Elektroniczna rejestracja przesłuchań i rozpytań zmniejsza także możliwość, że oskarżeni zaprzeczą, że w ogóle złożyli oświadczenia określonej treści⁷¹.

Eksperti podkreślają ponadto, że rejestracja przesłuchań policyjnych umożliwia zachowanie oryginalnych dowodów komunikacji werbalnej, ogranicza skargi na nadużycia policji i może być też przydatna do celów szkoleniowych⁷². Zmniejsza też ryzyko osłabienia dowodów z uwagi na wątpliwości, czy zeznanie lub wyjaśnienie zostało złożone dobrowolnie. Wyłączenie takich dowodów stwarza ogromne koszty dla wymiaru sprawiedliwości⁷³.

KMPT zaleca rejestrację audio-wideo przesłuchań oraz przeszkolenie funkcjonariuszy pionu dochodzeniowo-śledczego w zakresie obsługi technicznej urządzeń do nagrywania i sposobu zabezpieczania nagrania na potrzeby dalszego postępowania karnego.

f) Rejestry

Osoby wchodzące na teren Komisariatu (niezależnie od przyczyny) nie są ewidencjonowane w żadnym rejestrze. O przybyciu interesanta na miejsce (np. w celu przesłuchania) informowany jest odpowiedni funkcjonariusz, w którego asyście interesant udaje się do pokoju służbowego.

W opinii KMPT wszystkie osoby wchodzące lub doprowadzone na teren jednostki Policji (niezależnie od przyczyny) powinny być odnotowywane w specjalnym rejestrze. Rejestr powinien zawierać następujące informacje: dane wchodzącego, datę i godzinę wejścia i wyjścia z jednostki, nr pokoju, nazwisko funkcjonariusza do którego udaje się interesant,

⁷⁰ Zob. Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 16; Raport CPT z wizyty w Azerbejdżanie, CPT/Inf (2018) 37, § 42; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2018) 2, § 23; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 30; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28, pkt. 3.

⁷¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Azerbejdżanie, CPT/Inf (2018) 37, § 42, przypis 5; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2018) 2, § 23, przypis 7.

⁷² Zob. Seminar Report Seminar on combatting torture during police custody and pre-trial detention 22-23 March 2018 in Copenhagen, Denmark.

⁷³ Zob. 2017 Symposium on Procedural Safeguards in the first hours of police custody Outcome Report, APT, s. 22.

powód wejścia (np. stawienie się na wezwanie), informację o zatrzymaniu i przewiezieniu zatrzymanego w inne miejsce (np. do prokuratury, sądu, aresztu, szpitala, na czynności procesowe itd.).

Dobrze prowadzony rejestr pobytu osób w jednostce stanowi ważne narzędzie kontroli oraz skuteczne zabezpieczenie przed złym traktowaniem. Na podstawie zapisów rejestru można bowiem ustalić, np. ile osób przebywa aktualnie w jednostce, z jakich powodów, w których znajdują się pomieszczeniach, jak długo interesant przebywał w budynku i jakie czynności były z nim realizowane. Wzmacnia to transparentność realizowanych czynności służbowych i ułatwia wykonywanie właściwego nadzoru i kontroli ze strony odpowiednich osób i instytucji.

Na kwestię właściwego rejestrowania obecności wszystkich osób przebywających w komisariatach policji, zwracał uwagę CPT podczas wizyty na Ukrainie. Zalecił wówczas władzom, by obecność każdej osoby na komisariacie (niezależnie od przyczyny) była odpowiednio rejestrowana. Zapisy powinny określać w szczególności: kto został doprowadzony lub wezwany, przez kogo, na czyje zlecenie, o której godzinie, z jakiego powodu, w jakim charakterze (podejrzany, świadek, itp.), komu została przekazana dana osoba i kiedy osoba opuściła pomieszczenia policji. Wszyscy funkcjonariusze powinni zostać też przeszkoleni w tym zakresie⁷⁴.

Na konieczność właściwej rejestracji osób zatrzymanych i ich statusu wskazuje też SPT, który podkreśla, że utrzymanie kompletnych i wiarygodnych zapisów dotyczących osób pozbawionych wolności jest jednym z podstawowych zabezpieczeń przeciwko torturom i stanowi niezbędny warunek skutecznego wykonywania gwarancji związanych z należyтым procesem, takich jak: prawo do zakwestionowania legalności zatrzymania oraz prawo zatrzymanego do szybkiego stawienia się przed sędzią⁷⁵.

SPT zaleca, aby rejestry policyjne obejmowały następujące informacje:

- datę i godzinę zatrzymania;
- czas przybycia do obiektu;
- powód zatrzymania;
- organ zarządzający zatrzymaniem;
- tożsamość funkcjonariusza dokonującego zatrzymania;
- datę, godzinę i powód przeniesienia lub zwolnienia;

⁷⁴ Zob. Raporty CPT z wizyty na Ukrainie: CPT/Inf (2014) 15, § 71; CPT/Inf (2017) 15, § 17; CPT/Inf (2018) 41, § 29, 44-45.

⁷⁵ Zob. Raporty SPT z wizyt na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 62-65; CAT/OP/UKR/1, § 49-52.

- informację o tym, gdzie dana osoba była przetrzymywana przez cały okres zatrzymania (np. numer celi);
- datę, godzinę i tożsamość osoby powiadomionej o zatrzymaniu (w tym podpis funkcjonariusza, który przystąpił do niniejszego powiadomienia);
- datę i godzinę: wizyty rodziny, pracownika służby zdrowia lub prawnika (lub złożenia wniosku o kontakt z prawnikiem lub lekarzem), pierwszego stawienia się osoby aresztowanej przed organem sądowym lub innym organem.

Funkcjonariusze powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie prowadzenia rejestrów i powinni wprowadzać informacje po przybyciu zatrzymanego. W razie potrzeby informacje te powinny zostać udostępnione obrońcy oskarżonego⁷⁶.

6.4. Personel

Odpowiednio dobrani i wyszkoleni funkcjonariusze Policji są w stanie prawidłowo wykonywać swoje obowiązki, bez uciekania się do przemocy i respektować minimalne gwarancje prewencji tortur, które przysługują osobom pozbawionym wolności. W sytuacji zaś łamania praw człowieka podejmują właściwe działania, zgodne z obowiązującym prawem i pragmatyką służbową. Dlatego ważne jest, by policjanci byli odpowiednio zmotywowani, świadomi w zakresie praw człowieka i postrzegali przemoc wobec zatrzymanych jako działanie bezprawne, rzutujące na wizerunek całej Policji.

Z informacji Komendanta Miejskiego Policji wynika, że w latach 2018-2019 policjanci przeszli szeroki wachlarz szkoleń w ramach lokalnego doskonalenia zawodowego. Przykładowo:

- a) funkcjonariusze Wydziału Prewencji odbyli szkolenia z zakresu: wydarzeń nadzwyczajnych, legitymowania osób, zatrzymania i przeszukania, prawnych i praktycznych aspektów przeprowadzania kontroli osobistej, taktyki interwencji policyjnej (w tym obezwładniania oraz kajdankowania podczas zatrzymania), interwencji wobec małoletnich, cudzoziemców i osób będących pod wpływem środków psychoaktywnych, postępowania przy skutkowym użyciu środków przymusu bezpośredniego, metod i form wykonywania konwojów i doprowadzeń, podstaw prawnych i faktycznych przesłuchania, procedury *Niebieskiej karty*, etyki zawodowej i art. 19 OPCAT;

⁷⁶ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 52.

- b) funkcjonariusze Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego uczestniczyli w szkoleniach z zakresu: stosowania środków przymusu bezpośredniego, konwojowania i doprowadzenia, wykorzystania danych daktyloskopijnych, genetycznych oraz monitoringu w ramach postępowania przygotowawczego, postępowania z dowodami rzeczowymi, praw i obowiązków oraz zasad etyki zawodowej;
- c) funkcjonariusze Wydziału Kryminalnego odbyli szkolenia z: pracy operacyjnej, faktycznych i procesowych przesłanek zatrzymania osób, stosowania środków przymusu bezpośredniego, konwojowania i doprowadzania osób zatrzymanych, praw i obowiązków policjanta oraz zasad etyki zawodowej.

Ponadto policjanci brali udział w kursach i szkoleniach specjalistycznych w zakresie:

- sprawowania nadzoru nad prowadzeniem pracy operacyjnej (1 osoba),
- kwalifikowanej pierwszej pomocy (1 osoba),
- taktyki i technik przesłuchań (1 osoba),
- komunikacji interpersonalnej (2 osoby).

KMPT rekomenduje, by do programów szkoleń i kursów policyjnych włączyć zagadnienia związane z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i prewencji tortur (które powinny być stałym elementem edukacji jak największej liczby funkcjonariuszy wszystkich szczebli), zapobieganiem i minimalizowaniem użycia przemocy w chwili zatrzymania, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, udzielaniem pierwszej pomocy i Protokołem stambulskim.

KMPT widzi też potrzebę szerszej niż do tej pory edukacji funkcjonariuszy z zagadnień związanych z komunikacją interpersonalną, taktyką i technikami przesłuchań, jako elementami, minimalizującymi ryzyko stosowania przemocy podczas realizacji czynności służbowych.

O potrzebie przeszkolenia funkcjonariuszy Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego z zakresu obsługi technicznej urządzeń do nagrywania i sposobu zabezpieczania nagrania na potrzeby dalszego postępowania karnego, była mowa w części 6.3. pkt. e) raportu (rozdział - rejestracja audio-wideo przesłuchań policyjnych).

Szkolenie funkcjonariuszy jest bowiem, jak wskazuje SPT, mechanizmem zapobiegania torturom. Powinno ono obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny, przekrojowy oraz zawierać zasady i standardy w zakresie ochrony praw człowieka, ukierunkowane na zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu⁷⁷.

⁷⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku, CAT/OP/MEX/1, § 95.

W opinii CPT systematyczne szkolenia funkcjonariuszy są elementem kluczowym dla poprawy praktyk policyjnych⁷⁸. Dla profesjonalizmu działań funkcjonariuszy i przeciwdziałania torturom konieczne są szkolenia z zakresu:

- standardów ochrony praw człowieka⁷⁹,
- użycia siły zgodnie z zasadami legalności, konieczności i proporcjonalności⁸⁰,
- zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w kontekście zatrzymania⁸¹,
- umiejętności dochodzeniowych (w tym technik prowadzenia rozmów i przesłuchań) z należyтым uwzględnieniem wieku, płci, stanu zdrowia, niepełnosprawności lub innych cech, które sprawiają, że osoby objęte dochodzeniem są szczególnie narażone na niewłaściwe zachowania⁸²,
- komunikacji interpersonalnej, która w ocenie CPT, doprowadzi do zmniejszenia napięć i pozwoli funkcjonariuszowi na rozładowanie sytuacji, które w przeciwnym wypadku mogłyby przekształcić się w przemoc⁸³.

KMPT rekomenduje też zapoznanie policjantów z *Podręcznikiem skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokołem Stambulskim)*. Stosowanie tego dokumentu rekomenduje sygnatariuszom OPCAT - SPT⁸⁴.

Protokół Stambulski zawiera m.in. standardy międzynarodowe w zakresie ochrony praw człowieka i prewencji tortur oraz wskazówki dotyczące prowadzenia skutecznych dochodzeń w sprawach o tortury, np. w zakresie metodyki przesłuchań ofiary i świadka, pozyskiwania i zabezpieczania dowodów rzeczowych (w tym dowodów natury medycznej), informacji które należy pozyskać w toku śledztwa, gromadzenia i analizowania dokumentacji. Zwraca też uwagę na psychiczne skutki tortur i ryzyko retraumatyzacji ofiary. Powyższy podręcznik będzie zatem cennym narzędziem szkoleniowym policjantów.

⁷⁸ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 21.

⁸² Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71; . Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 16; Raport CPT z wizyty w Grecji, CPT/Inf (2017) 25, § 66.

⁸³ Zob. Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 59-60.

⁸⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Peru, CAT/OP/PER/1, § 20; Raport z wizyty SPT na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 46-48; Raport SPT z wizyty w Brazylii, CAT/OP/BRA/1, § 38-39.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Komendantowi VI Komisariatu Policji w Łodzi:

1. Realizację kontroli osobistej przez funkcjonariuszy Policji w sposób etapowy oraz zapoznanie funkcjonariuszy z obowiązującym zmianami przepisów w ustawie o Policji;
2. Stosowanie kajdanek tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku. Kajdanki nie powinny być zbyt ciasno zapięte i należy je stosować tylko tak długo, jak jest to absolutnie niezbędne;
3. Rejestrację audio-wideo przesłuchań oraz przeszkolenie funkcjonariuszy pionu dochodzeniowo-śledczego w zakresie obsługi technicznej urządzeń do nagrywania i sposobu zabezpieczania nagrania na potrzeby dalszego postępowania karnego;
4. Zapewnienie funkcjonariuszom szkoleń z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka i prewencji tortur, komunikacji interpersonalnej, zapobieganiem i minimalizowaniem użycia przemocy w chwili zatrzymania, taktyką i technikami przesłuchań, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, udzielaniem pierwszej pomocy i Protokołem stambulskim;
5. Poddawanie badaniom lekarskim wszystkich zatrzymanych;
6. Przeprowadzanie badań medycznych osób zatrzymanych poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza Policji, chyba że osoba wykonująca badanie podejmie inną decyzję;
7. Zapewnienie poufności komunikacji między obrońcami, a ich klientami. Kontakt z prawnikiem powinien odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza;
8. Odnotowywanie w rejestrze wszystkich osób wchodzących na teren Komisariatu, niezależnie od celu ich wizyty. Rejestr powinien zawierać następujące informacje: dane wchodzącego, datę i godzinę wejścia i wyjścia z jednostki, nr pokoju, nazwisko funkcjonariusza do którego udaje się interesant, powód wejścia (np. stawienie się na wezwanie), informację o zatrzymaniu i przewiezieniu

zatrzymanego w inne miejsce (np. do prokuratury, sądu, aresztu, szpitala, na czynności procesowe itd.);

9. Wyeksponowanie w widocznych miejscu przy wejściu do Komisariatu oraz na jego terenie danych teleadresowych: instytucji stojących na straży praw człowieka - Rzecznika Praw Obywatelskich (wraz z numerem bezpłatnej infolinii 0 800 676 676), Rzecznika Praw Dziecka, wybranych organizacji pozarządowych (np. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Stowarzyszenia Amnesty International), właściwej miejscowo Prokuratury, Biura Spraw Wewnętrznych Policji oraz informacji o możliwości złożenia skargi w strukturze Policji;
10. Polepszenie warunków materialnych w Komisariacie;
11. Dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle standardów międzynarodowych wskazanych w pkt. 6.2. pkt. b) raportu, w celu zapewnienia, że zatrzymani nie są narażeni na niepotrzebne trudności fizyczne. Pojazdy nie spełniające międzynarodowych standardów powinny zostać wycofane z użytkowania;
12. Umożliwienie osobom zatrzymanym samodzielne powiadomienie wybranej osoby o fakcie zatrzymania i miejscu przetrzymywania, a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji.

II. Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Łodzi:

1. Zapewnienie środków finansowych na realizację powyższych zaleceń, wymagających nakładów finansowych.